

HANS SODE-MADSEN

Den finske Lappobevægelse 1929–1932

I Ernst Noltes »Die Krise des liberalen Systems und die Faschistischen Bewegungen«, München 1968, omtales i sidste halvdel de enkelte europæiske landes fascistiske bevægelser, herunder den finske Lappobevægelse. Et detailstudium af en tidlig højreekstremistisk bevægelse ville for det første komplementere det brede fælleseuropæiske billede, Nolte havde efterladt, og for det andet ville en gennemgang af Lappobevægelsen give lejlighed til at efterprøve og kommentere Noltes typologiske forskningsmetode, anvendt til at definere og placere fascismen idehistorisk og tidshistorisk som et fænomen af »epokal karakter«.¹ Det skulle vise sig, at emnet også på andre måder var interessant. Finland var først i 1918 blevet selvstændigt, og fødslen forløb ikke uden komplikationer. En frihedskrig mod Rusland faldt sammen med en borgerkrig mellem »røde« og »hvide« finner. Udgangen blev en »hvid« sejr, men hermed var den nationale enhed ikke genskabt. Striden fortsattes i de kommende år mellem de tilsyneladende overvundne og de sejrende i Rigsdagen, ved domstolene og på arbejdspladserne. Som konsekvens heraf fortsatte højreekstremistiske foreninger med at spille en ikke ubetydelig rolle i finsk indenrigspolitik, og Lappobevægelsen var en tidsindstillet bombe gemt fra borgerkrigens dage, men samtidig den første alvorlige fare for det finske demo-

¹ ERNST NOLTE, *Der Faschismus in seiner Epoche*. München 1965, s. 23–58.

krati. Det har været et af undersøgelsens formål at vise, hvordan dette reagerede på truselen.²

I

I umiddelbar tidsmæssig forbindelse med Lappobevægelsens fremkomst og kulmination november 1929 til juli 1930 står to mindre skrifter, Ossian Karstens »Lapporörelsen och dess motståndare«, Helsingfors 1930, og Lauri Ingmans »The Lapua Anti-Communist Movement in Finland«, ligeledes Helsingfors 1930. Fælles for begge forfattere er deres klare stillingtagen for Lappobevægelsen, tydeligt afspejlet i den måde skrifterne er disponeret. Som udgangspunkt tages kommunistfaren og borgerkrigen 1918. I sin omtale af de to første Internationaler og dannelsen af det russiske kommunistiske parti lægger Karsten vægt på sidstnævntes verdensrevolutionære formål, proletarietets diktatur og rådssystemets indførelse i stedet for parlamentarismen, at der kort sagt er sket en radikalisering af mål og midler, så snart bolchevikerne blev ideologisk toneangivende. Og han fortsætter: Da Lenin i 1917 befandt sig i Finland, indgød han disse tanker blandt finske arbejdere, og da grupper af disse i begyndelsen af 1918 med våbenmagt ville omdanne landet til en kommunistisk stat, fik de hjælp af russiske soldater. Selv om oprøret blev slået ned, fortsattes den undergravende virksomhed af de finske kommunister. I en partibeslutning af 7. januar 1922 hed det, at partiet ikke måtte indtræde i et borgerligt parlament for at udføre et skabende arbejde, men for at ødelægge det borgerlige statsmaskineri og parlamentet. Det finske kommunistiske parti havde adopteret det russiske forbillede og blev ved Højesteret i marts 1925 dømt for landsforræderisk virke og op-

² Den benyttede litteratur har været begrænset til værker skrevet på engelsk, tysk og svensk, en klar omend nødvendig begrænsning. Alle benyttede citater er oversat.

løst, men fortsatte under forskellige navne de følgende år. Dette gav 1. juli 1930 årsag til, at Rigsdagen af regeringen fik forelagt forslag til en beskyttelseslov for republikken samt ændringer i trykkefriheds-, straffe- og valglovene, »... nødvendiggjort af kommunismen, som var en af de farligste politiske yderliggående retninger, fordi den undergravede grundvoldene for kultur og retstilstand og fornægtede alle nationale, religiøse og almenmenneskelige værdier.«³ Men disse forslag kom efter Karstens mening for sent. Regering og Rigsdag havde ikke været tilstrækkeligt vågne og opmærksomme på, at kommunisterne i årevis havde nedbrudt staten indefra, nemlig som medlemmer af Rigsdagen. »Det kommunistiske parti, eller den dermed synonyme III. Internationale, har således været repræsenteret i Finlands Rigsdag og har kunnet følge arbejdet i så ømtålelige spørgsmål som forsvaret af riget, hvilket på ingen måde stemmer overens med vore grundloves ånd og mening eller med rigets fordel.«⁴ En følge af denne efterladenhed var, at kommunisterne optrådte mere og mere frækt, og endda udstrakte deres virksomhed til børnene (!), som de i deres aviser og blade æggede til had mod Gud og samfundet, for at gøre dem modne til den kommunistiske stat.

Efter således at have tegnet et billede af de finske kommunisters arbejde siden 1918, går Karsten i anden halvdel af skriftet over til at redegøre for Lappobevægelsens fremkomst og mål. Ved at disponere på denne måde lader forfatteren ikke én i tvivl om, at Lappobevægelsen var en reaktion mod kommunismen og intet andet: »Nogle lappobønder gjorde sig nu til tolk for folkets krænkede følelser.«⁵ Karsten ser i bevægelsen en naturlig og sund reaktion i folket mod, hvad han kalder det kommunistiske forgiftningsarbejde. Den folkelige spontaneitet

³ OSSIAN KARSTEN, *Lapporörelsen och dess motståndare*. Helsingfors 1930, s. 14.

⁴ KARSTEN, s. 18.

⁵ KARSTEN, s. 18.

stilles over for den sløve og ligegyldige Rigsdag, og Lappos ofte voldsprægede aktivitet var et memento til regering og Rigsdag om at skride ind mod kommunismen. Når dette så var sket, understreger han at »Lappomændene havde således i deres stræben efter at bevare samfundet hele tiden stolet på regeringen«. ⁶ Lappobevægelsen og Rigsdagen beskrives ikke som antagonist, men bevægelsen skal efter forfatterens mening ses som et af omstændighederne (kommunismen) opstået krav om fjernelse af politisk skadelige elementer fra det offentlige liv, og hertil *skal* Rigsdagen medvirke.

En lignende forklaring på og forsvar for Lappobevægelsens fremkomst træffer man i Lauri Ingmans »The Lapua Anti-Communist Movement in Finland«. Den mest markante forskel mellem de to forfattere ligger i, at Ingman betragter udviklingen fra politikerside, som fremtrædende repræsentant for Det nationale Samlingsparti. I beskrivelsen af kommunistfaren siger han, at fra statsmagtens side blev der omhyggeligt holdt øje med denne aktivitet mod samfundet og alle muligheder udnyttet til at komme kommunisterne til livs. ⁷ Dette betyder dog ikke, at han holder sig tilbage fra at rette et angreb mod Rigsdagen: »Den anti-kommunistiske Lappobevægelse havde således på kort tid vundet en klart udtrykt sympati hos myndighederne og enorm støtte i hele landet, men i Rigsdagen mødtes initiativet til at bekæmpe kommunismen ikke med den forventede succes.« ⁸ Skylden herfor tillægges socialdemokraterne. For Ingman består kommunistfaren ikke så meget i en revolution på hjemlig grund – hertil er partiet for lille – som i Ruslands nærhed og mulige støtte til et oprør startet af finske kommunister. Hermed fører forfatteren os tilbage til borgerkrigen: »I den finske frihedskrig, i hvilken landbefolkningen udgjorde det overvældende

⁶ KARSTEN, s. 24.

⁷ LAURI INGMAN, *The Lapua Anti-Communist Movement in Finland*, Helsingfors 1930, s. 4 f.

⁸ INGMAN, s. 9 f.

flertal inden for den sejrige hær, ofrede den meget kært blod, og følgelig har den åbenlyse fare fra kommunisterne . . . sat bøndernes patriotiske instinkter på en smertelig prøve.«⁹

Karstens og Ingmans angreb på det parlamentariske system virker nærmest lavmælte, når man når frem til general Mannerheims erindringer: »Minnen« I, Stockholm 1951. De regerendes vilje og evne til at bremse kommunismen strandede efter Mannerheims mening på den blinde partiegoisme, intrigerne og kompromiserne. Denne udvikling var fælleseuropæisk, men de ultrademokratiske styreformer (!) opløste de samfundsbevarende kræfter og førte folkene nærmere anarki. I Finland fik 10 års eftergivenhed og lad-stå-til-politik til følge, at statsmagten mistede sin autoritet og farerne truede inde- og udefra. Men så kom reaktionen i efteråret 1929 i form af Lappobevægelsen. Regeringen overhørte i starten bevægelsens forslag til løsning af farerne, men det store bondetog mod Helsingfors juli 1930 gav resultat, idet det kommunistiske misbrug af borgerrettighederne standsedes. Mannerheim beklager, at Lappobevægelsen måtte gribe til voldelige og udenomsparlamentaristiske metoder: »Men dette kan ikke tilsløre det faktum, at den yderste årsag til folkebevægelsen var at finde i statsmagtens rådvildhed. (. . .) Takket være Lappobevægelsen blev det muligt at skabe et parlamentarisk grundlag for en regering med anden livskraft og vilje til at handle end under 1920ernes forfaldsperiode.«¹⁰ Et tydeligere mistillidsvotum til politikerne og den »ultrademokratiske styreform« kan næppe tænkes. Kun folkets sunde reaktion kan bringe liv i den sovende Rigsdag.

Et fællestræk for de ovennævnte tre skrifter er deres klare tendens i pro-Lappo retning. Karsten og Ingman adskiller sig fra Mannerheim ved at videregive en ret detaljeret beskrivelse af

⁹ INGMAN, s. 4 f.

¹⁰ G. MANNERHEIM, *Minnen I*. Stockholm 1951, s. 382.

Lappbevægelsens udvikling indtil sommeren 1930. Men netop i tendensen har de deres store værdi. Sammen giver de udtryk for den overeksponerede kommunistfrygt, der parret med anti-parlamentariske strøminger var grundlaget for Lappbevægelsen.

Eirik Hornborgs »Det fria Finland«, Helsingfors 1957, Marvin Rintalas »Three Generations. The Extreme Right Wing in Finnish Politics«, Bloomington 1962 og Krister Wahlbäcks »Från Mannerheim till Kekkonen, huvudlinjer i finländsk politik 1917–1967«, Stockholm 1967, forsøger at fremdrage og analysere de faktorer, der i større eller mindre grad betingede Lappbevægelsens fremkomst november 1929. Mens Hornborg og Wahlbäck arbejder inden for rammerne af »normale« finlandshistorier, er Rintalas værk specielt viet studiet af højre-radikale bevægelser i Finland i tiden 1918 til 1939. Af hensyn til denne undersøgelses sidste afsnit, der tager problemstillingerne nævnt af disse forfattere op til fornyet debat, skal de tre værker nærmere omtales.

Hornborgs kapitel »Lapporörelsen« indsætter begivenhederne i en større historisk sammenhæng. I stedet for at give en kronologisk fremstilling går forfatteren bag om denne og prøver at besvare spørgsmål som: hvorfor kom den antikommunistiske reaktion først 12 år efter borgerkrigens afslutning, fra hvilke partier hentede bevægelsen sin støtte, hvem ledede bevægelsen, om den økonomiske krise spillede nogen væsentlig rolle etc. Hornborg beskæftiger sig med emnet ud fra, hvad han i indledningen kalder interessen for de folkepsykologiske og socialpolitiske aspekter. Herved undgås den ellers almindelige og noget ensidige læggen vægt på kommunistfaren som altafgørende drivkraft.

Tidspunktet for Lappbevægelsens opdukken er bemærkelsesværdigt. Borgerkrigens »hvide« part reagerede over for sin tilsyneladende slagte fjende 12 år efter. Var reaktionen kommet straks efter borgerkrigens afslutning, havde den været psyko-

logisk begribelig ud fra teorien om aktion-reaktion. Men dette skete ikke.

En mulighed, siger Hornborg, ville da være den økonomiske krise som katalysator, men Lappbevægelsens første ytringer skete allerede i slutningen af 1929, et tidspunkt hvor depressionen endnu ikke havde sat sig mærkbare spor i Finland. Mere logisk ville i denne forbindelse forekomme uro blandt arbejderne, men Lappos tilhængere kom fortrinsvis fra jordejere med økonomisk støtte i industrien, mens småbrugerne, da krisen slog igennem og ramte dem, i større tal tilsluttede sig i forventning om, at bevægelsen kunne hjælpe. Når Lappbevægelsen døde hen med de bedre tider, finder Hornborg ikke den primære årsag heri, men derimod i den opinionsforandring, der fandt sted i befolkningen.

I forlængelse af spørgsmålet om hvem, der støttede bevægelsen, behandler forfatteren forholdet mellem de politiske partier og Lappo og påpeger, at sidstnævnte sprængte de partipolitiske rammer fra centrum og udefter mod højre. Tilhængerne fandtes blandt alle borgerlige partier, dog først og fremmest inden for det stærkt konservative samlingsparti. Hvad der har virket tillokkende på dele af højrepartierne, var utvivlsomt Lappos krav om lov og orden, selv om det skabte samvittighedskvaler, at midlerne var ulovlige og konsekvenserne uorden.

At Vihtori Kosola kun formelt var bevægelsens leder, mens direktiver og økonomisk støtte kom fra en sammenslutning, der aldrig trådte offentlig frem, hører med til Hornborgs mere overraskende oplysninger.

Som nævnt er Hornborgs kapitel analyserende fremfor kronologisk beskrivende. Forfatteren har herved undgået den perspektivforskydning, der i så høj grad har præget behandlingen af Lappbevægelsen hos andre historikere.

I 1962 udkom den første dyberegående fremstilling af finsk højreekstremisme i tiden 1918–1939, Marvin Rintalas »Three Generations. The Extreme Right Wing in Finnish Politics«, og

et af kapitlerne er naturligt viet Lappobevægelsen. Kapiteloverskriften: »The War Continues: The Lapua Movement« angiver tydeligt Rintalas udgangspunkt: de antikommunistiske strømninger forenet i Lappobevægelsen var en udsat fortsættelse af borgerkrigen. Rintala hævder, at i studiet af politik er generationernes betydning almindeligvis overset i forhold til kategorierne klasse og nation. I Sigmund Neumanns »Permanent Revolution: The Total State in a World of War«, New York 1942, har Rintala hentet sin definition af en politisk generation, nemlig alle dem, der har haft i al væsentlighed det samme sæt af historiske erfaringer i de modtagelige år, d.v.s. fra 17 til 25. Forfatteren anser dette generationsaspekt for vigtigt ved studiet af de totalitære bevægelser: kommunisme og fascisme, idet sådanne ville hente deres støtte fra generationer, der havde oplevet social og økonomisk uro fremfor stabilitet, i det konkrete finske tilfælde: borgerkrigsgenerationen.

Begivenhederne mellem oktoberrevolutionen 1917 og den finske borgerkrigs afslutning maj 1918 var af fundamental betydning for såvel finsk kommunisme som højreekstremisme. Rintala påpeger, at parlamentsleden og den dermed forbundne aktivisme udøvet af begge grupper, direkte kan føres tilbage til nævnte tidsrum. Kommunerne fortsatte deres arbejde frem til 1929 under mere eller mindre legale former, og højrebevægelserne så heri deres eksistensberettigelse som nationens forkæmpere og beskyttere. Ældst af disse var de s.k. Jägere, finske frivillige uddannet i Tyskland siden 1915 i et antal af ca. 2000. Hertil kom lokalt trænedede beskyttelseskorps, grundstammen i Mannerheims »hvide« bondehær, også benævnt Civilgarden. Hertil sluttede sig det stærkt nationalistiske Akademiske Kareliasamfund, hvis bærende ide var målet om et Stor-Finland, udvidet mod øst gennem indlemmelse af Østkarelen, den finske kulturs påståede vugge og skændigt røvet af Rusland.

Som nævnt tabte ingen af disse bevægelser deres betydning efter krigens ophør. Opbygningstiåret 1919-1929 var efter det

ekstreme højres opfattelse præget af dekadence, og opkomsten af et parlamentarisk system et svaghedstegn (jfr. Mannerheims omtale ovenfor). Rigsdagens kompromispolitik styrkede sammenholdet inden for de kompromisløse foreninger, og tropperne holdtes klar mod de »røde«, for Civilgardens vedkommende ganske bogstaveligt. På denne måde forlængedes borgerkrigsproblematikken ud i hverdagen.

Rigsdagen og dens partisammensætning var efter Rintalas mening lidet egnet til at imødegå dette tryk fra højre. Lovgivningsarbejdet sinkedes af hyppige regeringskriser, og selv om centraladministrationen og præsidentens udstrakte beføjelser virkede stabiliserende, var Mannerheims ord om den blinde partiegoisme, intrigerne og kompromiserne ledende i den anti-parlamentariske holdning.

I forlængelse af Rintalas arbejde har Krister Wahlbäck placeret Lappbevægelsen i et afsnit om finsk højre. På lignende måde er parallellen til Hornborg tydelig, idet også Wahlbäck går bag om hændelsesforløbet og i stedet beskæftiger sig analyserende med de kræfter, der smeltede sammen til Lappbevægelsen, men uddyber emnerne mere og er med sin klare fremstillingsform mere informativ. Fælles for de to forfattere er en beklagelig mangel på noter og litteraturhenvisninger. De diskuterende afsnit indledes næsten altid med »det er blevet hævdet« eller »som forklaring på dette har man ofte henvist til«. Det havde været rart om læseren kunne se, hvem der havde hævdet hvad, eller hvem denne »man« er. Wahlbäck's litteraturliste er derimod, sin lidehed til trods, meget repræsentativ for den nyeste historieskrivning.

En så kortfattet litteraturgennemgang som den ovenfor givne må nødvendigvis blive skematisk og gør da heller ikke krav på at være fyldestgørende.

»Lappoloven, der er dagens slagord, har vakt vort selvopholdelsesinstinkt til det punkt, hvor det er rede til at virke. Opvågningen er sket ved den frækhed, kommunisterne har vovet at udvise. Østerbottens folk har samlet sig i Lappo for at udkrystalisere deres vilje til, hvad der går under navnet »Lappo-loven«. Kommunisternes virke har atter åbnet vort folks øjne. Der er øjeblikke i historien, hvor den skrevne lov må tilsidesættes; man må følge den vej, folkets sunde, patriotiske selvopholdelsesinstinkt anviser, uden at standse op for at studere lovparagraffer. Andre steder i landet har folket allerede sluttet op om Lappoerne, og nu er tiden inde for Satakunta (kommunen). Vi må fortælle regeringen, at hvis den ikke er i stand til at knuse kommunismen, så vil vi selv gøre det. Lad vort slagord være: Ned med det russiske slaveri.«¹

Med den slags håndfaste udtalelser fra begyndelsen af december 1929 fremtrådte den folkelige bevægelse, der senere skulle få navn efter oprindelsesstedet: byen Lappo (Lapua) i Sydøsterbotten. Håndfast i fysisk forstand havde bevægelsen for første gang manifesteret sig week-enden 23.-25. november samme år. Vrede indbyggere stormede et møde arrangeret af »De unge Lappo-arbejders uddannelsesforening« og afstraffede deltagerne korporligt.² Hændelsen var i sig selv ikke bemærkelsesværdig, men den kom til at tjene som udgangspunkt for mobiliseringen af alle højreekstremistiske kræfter i en bevægelse, hvis erklærede mål var udryddelsen af kommunismen, med eller uden regeringens samtykke. De døde love skulle erstattes af det levende folks vilje, og med stor konsekvens efterlevede man dette krav, idet alle former for selvtægt blev taget i brug for at nå den store hensigt.

¹ MARVIN RINTALA, *Three Generations. The Extreme Right Wing in Finnish Politics*. Bloomington 1962, s. 165.

² JOHN H. WUORINEN, *A History of Finland*. New York 1965, s. 248.

I første række udøvede man pres på den siddende regering Kallio og Rigsdagen som helhed.³ I en resolution udsendt kort efter sammenstødet i Lappo by anmodede man regeringen om, at den ikke måtte tillade, »at fædrelandets og den lovlige ordens fjender optræder som lovgivere i Rigsdagen og tager del i beslutninger om rigets forsvar; at de i pressen og på møder hånede og vanærede alt, som det finske folk skattede højt og udgjorde den sædelige ordens og samfundets grundvold; samt at kommunistpartiet opstod på ny og fremtrådte mere utilsløret end tidligere . . .«⁴ Det man ønskede var kort sagt, at kommunisterne skulle fjernes fra Rigsdagen og den forfatningsgaranterede presse- og forsamlingsfrihed ophæves for deres vedkommende, et tema der i de kommende år atter og atter spilledes uden større variationer. For at bevise »ønskernes« folkelige opbakning demonstrerede lokale Lappotilhængere næsten dagligt over for rigsdagsmedlemmer eller -repræsentationer indkaldt til møde.

Ministeriet Kallio reagerede meget hurtigt på den af Lappo, en del af den borgerlige presse og i Rigsdagen fra det stærkt nationale og konservative samlingsparti udøvede pression.⁵ Allerede i begyndelsen af december forelagde det for Rigsdagen et forslag til ophævelse af kommunisternes fri forsamlingsret. Lovforslaget indebar, at indenrigsministeren midlertidigt og indtil dommerkendelse forelå kunne opløse foreninger og disses eventuelle datterforeninger.⁶ Forslaget skabte voldsomt røre i Rigsdagen, men to ting var afgørende for dets vedtagelse: tilstrækkelig stor borgerlig enighed, bl.a. motiveret af frygt for yderligere vækst i antiparlamentariske følelser eller direkte sympati med Lappbevægelsens krav, og for det andet at socialdemokratiet ikke formåede at opretholde partidisciplinen.⁷ For-

³ RINTALA, s. 167.

⁴ KARSTEN, s. 19.

⁵ RINTALA, s. 167.

⁶ RINTALA, s. 168.

⁷ RINTALA, s. 168.

slag om fjernelse af kommunister fra Rigsdagen og lokaladministrationen samt forbud mod kommunistavisers udgivelse, fremsat i marts 1930, gik ikke igennem. For Lappobevægelsen var det imidlertid af stor psykologisk betydning, at regeringen havde fremsat dens krav; at ikke alle var blevet gennemført straks virkede langt fra neddyssende. Den aktive pression måtte tages i anvendelse. Natten til d. 28. marts ødelagdes trykkeriet Työn Äänis (Arbejdets Stemme) i Vasa. »Herigennem umuliggjordes udgivelsen af kommunistorganet i Sydøsterbotten og berøvede kommunisterne i det mindste i nogen tid muligheden for at bespotte Gud, håne og gøre grin med gudsfrygten og samfundsordningen samt forherlige rådsrepublikken.«⁸ Gerningsmændene var på ubegribelig vis ikke til at spore, et forhold hvis dybere forklaring var, at politifolk fra såvel Vasa som Lappo by var blandt ødelæggerne.⁹ I Rigsdagen viste debatten stor utilfredshed med politiets bedrøvelige detektiviske evner, og selv om indenrigsministeren forklarede, at Lappobevægelsen som helhed ikke brugte ulovlige midler, lod flertallet sig ikke nøjes med tågede afvigemanøvrer, og i en dagsordenresolution udtryktes forventning om, at ministeriet i fremtiden ville sørge for opretholdelsen af lov og orden i landet. Den 2. april afsendtes fra et møde i Lappo by et telegram til statsminister Kallio, hvori forklarede at ødelæggelsen var sket på tilskyndelse af »sydøsterbottenske mænd«, og at afsenderne godkendte motiverne, der nu havde ført til overgrebet på Työn Äänis.¹⁰ Lappo valgte i den foreliggende situation at melde sig selv og 9. april indfandt der sig hos lensmanden i Vasa en skare på 72 skyldige Lappotilhængere.¹¹ Rets sagen var berammet til 4. juni ved rådstueretten i Vasa, og pågældende dag samledes i byen et par tusind sympatisører. Ved gravene for de faldne »hvide« i borgerkrigen ud-

⁸ KARSTEN, s. 19 f.

⁹ RINTALA, s. 168.

¹⁰ KARSTEN, s. 20.

¹¹ Jfr. HARTVIG FRISCH's beskrivelse i Pest over Europa. København 1933, s. 275.

taltes, at deres blod ikke var udgydt forgæves. Den samfundsorden frihedskæmperne havde stridt for, ville de forsamlede forsvare til sidste blodsdråbe. Fra gravene fortsattes til pladsen foran retsbygningen, »ikke for at hindre domstolen i udøvelsen af sit kald, men for gennem fremmødet at vise, at man godkendte de bevæggrunde, der havde foranlediget mændene foran retsskranken til den gerning, de nu var anklaget for.«¹² Den opildnende tale foran gravene forblev i længden ikke uden virkning. En del af mængden stormede retsbygningen og forpurrede sagens gennemførelse. Kommunisternes forsvarer, Asser Salo, blev kidnappet og ført til den finsk-russiske grænse, mens lensmanden blev tvunget til at træde tilbage. Den 5. juni afsendtes følgende meddelelse til det finske folk: »I anledning af hændelsen i Sydøsterbotten d. 4. juni meddeler vi: efter at vi her en gang for alle ikke vil tåle russiske håndlangere i vores egn, vil der ikke mere blive udgivet kommunistiske aviser. Lappo d. 5. juni 1930. Sydøsterbottenske mænd.«¹³ Den lovgivende, dømmende og udøvende magt havde nu alle erfaret Lappos »lov«. Af frygt for borgerkrig iværksattes ingen hurtige og effektive modforholdsregler. Indenrigsminister Linturi udtalte i Rigsdagen: »Der er ingen ret til at fremtvinge risikoen for borgerkrig så længe striden ikke drejer sig om selve sagen, men blot om metoder og taktik.«¹⁴ Retssagen udsattes til 9. juli, men gennemførtes aldrig. »En administrativ lammelse krøb fra Vasa til Helsingfors.«¹⁵

11. juni samledes Lappo-deputationer fra hele landet i Helsingfors, og dagen efter fik præsident Relander overrakt en række krav: forbud mod udgivelse af kommunistiske aviser, indstilling af al virksomhed på kommunistiske trykkerier, opløsning af kommunistiske organisationer i hvilken form de end

¹² KARSTEN, s. 22. RINTALA, s. 169 f.

¹³ KARSTEN, s. 23.

¹⁴ RINTALA, s. 170.

¹⁵ MALBONE W. GRAHAM, *New Governments in Europe*. New York 1934, s. 265.

måtte forekomme, anholdelse af kommunistiske funktionærer og agitatorer samt deres mest kendte meningsfæller, og sluttelig – efter renselsen var gennemført – sammenkaldelse af en ny Rigsdag til at udvirke love mod kommunisterne.¹⁶ Relander henviste til, at kravene skulle forelægges regeringen, men dette afslog man, fordi man ikke nærede nogen tillid til denne. En anden og nærliggende årsag var at finde i præsidentens velvilige holdning over for Lappobevægelsen. Denne var efter hans mening en velsignelse for det finske folk og nationen, der ville vågne op til et nyt, mere smukt og lykkeligt liv.¹⁷ 14. juni så regeringen Kallio sig tvunget til at udstede forbud mod udgivelse af alle kommunistiske aviser og publikationer, en handling man erkendte var uden hjemmel i loven.¹⁸ Dagen efter kunne aviserne meddele, at Rigsdagen på regeringens anmodning var blevet indkaldt til ekstraordinær samling d. 1. juli. Baggrunden var Lappos tryk.

Kallio forelagde straks forslag til ændringer i trykkefriheds-, straffe- og valglovene. Farlige skrifter skulle kunne beslaglægges straks anmeldelse forelå, og straffen for udgivelse af samme hæves betydeligt. Straffelovens bestemmelser om s.k. ansvarsløse gerninger skulle ligeledes skærpes, og kandidater med samfundsomvæltning på programmet skulle ikke kunne blive opstillet til kommunal- og rigsdagsvalg.¹⁹ Herudover skulle de præsidentielle beføjelser udvides. Denne s.k. republikkens beskyttelseslov betød, at præsidenten kunne udstede forordninger i nødsituationer uden om Rigsdagen.²⁰

Såvel inden- som udenfor Rigsdagen gav lovforslagene anledning til heftig debat. Indenfor fik Kallios regering et uldent til-

¹⁶ KARSTEN, s. 23 f. RINTALA, s. 174.

¹⁷ Tale holdt af præsident Relander i Vasa d. 29. juni 1930. RINTALA, s. 174, note 6.

¹⁸ RINTALA, s. 175.

¹⁹ KARSTEN, s. 14 ff.

²⁰ J. NOUSIAINEN, *Finlands politiska system*. Stockholm 1966, s. 223 ff.

lidsvotum – debatten havde vist, at en større borgerlig samlingsregering ville blive dannet – og udenfor førtes en diskussion med Lappobevægelsens ledere om nedskæring af rigsdagsmedlemmernes antal og indførelse af et nyt valgsystem. Kallio trak sig tilbage samme dag – 4. juli – og efterfulgtes af Svinhufvud. Lovforslagene henvistes til forfatningsudvalget. Ved dettes møde d. 5. juli fjernede Lappo to kommunistiske medlemmer. »Det var tydeligvis nødvendigt at bringe regeringen i samklang med masserne.«²¹

Ca. 14 dage før disse begivenheder besøgte Finlands første statsminister (18. maj 1918–12. december 1918) og estimerede »hvide« patriot P. E. Svinhufvud lederne af Lappobevægelsen. Mødet viste at Lappo ønskede Svinhufvud som statsminister efter Kallio, og omvendt bragte Svinhufvud sig i »samklang med masserne« ved at betegne bevægelsen som en velsignelse for fædrelandet og et Guds redskab.²²

Svinhufvuds initiativ var bemærkelsesværdigt i flere henseender. Før det første havde han været politisk pensionist siden december 1918, og for det andet var regeringen Kallio endnu ikke trådt tilbage, endsige fået et mistillidsvotum. Endelig udpegede han sig selv til statsminister og sammensatte sit ministerium uden om Rigsdagen og partigrupperne, men med disses tilsyneladende accept. Som kompensation for Lappostøtten var det på tale, at to af bevægelsens førere, Vihtori Kosola og K. R. Kares, skulle indtræde i den kommende regering som hhv. social- og undervisningsminister. Uenighed mellem de nævnte ledere og Svinhufvud om regeringens øvrige sammensætning lagde sig imidlertid hindrende i vejen for tankens gennemførelse. I stedet erklærede bevægelsen, at den kun ville støtte den ny regering, for så vidt den gennemførte Lappos krav.²³

²¹ GRAHAM, s. 267.

²² RINTALA, s. 175 f.

²³ RINTALA, s. 176

Da Rigsdagen trådte sammen 1. juli viste det sig, at adskillige kommunister indtog deres pladser i salen; Lappobevægelsen så heri et tegn på, at Rigsdagen behøvede hjælp til at fjerne de formastelige, og et stort demonstrationstog mod Helsingfors planlagdes med dette formål for øje til 7. juli. Den 5. juli skete imidlertid to afgørende begivenheder. Ved grundlovsudvalgets møde kidnappede som nævnt Lappo de to kommunistiske medlemmer, og i forbindelse hermed forordnede indenrigsministeren, at bestemte kommunister, bl.a. rigsdagsmedlemmerne, skulle arresteres, en handling kun socialdemokratiet modsatte sig. Og for det andet udfærdigede Lappobevægelsens ledere et formålsprogram:²⁴

»Hovedformålet er Finlands statslige og samfundsmæssige indre styrkelse. Derfor bør:

- 1) Den af kommunisterne fra Moskva ledede kristendomsfjendtlige og fædrelandsfjendtlige virksomhed ubetinget komme til ophør.
- 2) Mens erfaringerne har vist, at den i Rigsdagen rådende partiånd har umuliggjort en effektiv bekæmpelse af kommunismen, forgiftet vort statsliv og hindret dannelsen af en stærk regering, bør vor folkerepræsentation reformeres på en sådan måde, at arbejdet i Rigsdagen i størst muligt omfang frigøres fra partiernes svækkende indflydelse.
- 3) I overensstemmelse med den af vore forfædre arvede sunde retsopfattelse bør til bevillingen af fulde medborgerrettigheder fordreres opfyldelsen af medborgerforpligtelser.

Til opnåelse af disse mål bør:

- 1) Kommunisterne udelukkes fra statslige og kommunale organer. Lovgivningen angående foreninger, forsamlings- og trykkefrihed bør i overensstemmelse hermed ændres, og for at sætte en stopper for kommunisternes forbryderiske virksomhed desuden gives effektive straffebestemmelser.
- 2) For at partiforholdene kan ordnes på en sundere basis, turde

²⁴ KARSTEN, s. 30 f.

opgivelsen af den proportionale valg måde og brugen af systemet med enkeltmandsvalgkredse være et formålstjenligt middel. Dette system var egnet til at bringe direkte kontakt mellem rigsdagskandidaterne og vælgerne, frigøre de enkelte rigsdagsmænd fra afhængigheden af partierne, hindre Rigsdagens opløsning i små partier, af hvilke intet kan opnå absolut majoritet, og således fremme dannelsen af en stærk regering.²⁵

- 3) Statslig og kommunal stemmeret bør bevilges til de medborgere, der betaler direkte skat til stat og kommune. Og gennem lempeelige bestemmelser bør det hindres, at gennemførelsen af dette princip fratager de retsskafne medborgere stemmeret, der af acceptable årsager ikke kan opgive egne indtægter til skatteenavnene.«

Med dette program som banner og i den »faste hensigt at formå Rigsdagen til kraftig handling«²⁶ løb Marchen mod Helsingfors af stabelen d. 7. juli. Karsten har beskrevet den store dag således: »Dets deltagere gennemsyredes af fædrelandsånd, og dets fjender kunne ikke benægte, at de 12.000 mand udgjorde en del af samfundets marv og samfundskroppens rygrad. Deres opførsel var præget af den mest mønstergyldige orden.«²⁷ Skaren forsamlede sig foran rigsdagsbygningen. »Nu trådte den jævne bonde fra Lappo, Vihtori Kosola, frem, han der var blevet et redskab i forsynets hånd at vække til live i sit folk de slumrende åndelige kræfter og følelser af fædrelandskærlighed.«²⁸ Han udtalte bl.a., at striden ikke ville høre op før Lappomændenes ord var blevet gennemført til punkt og prikke.

Svinhufvuds reaktion på demonstrationen var overraskende for Lappobevægelsen. På et møde med lederne om morgenen d. 7. juli krævede han, at de to bortførte udvalgsmedlemmer skulle vende tilbage, og senere på dagen udsendte regeringen en erklæring om, at pøbelvældet måtte ophøre til fædrelandets

²⁵ Se nedenfor, s. 244.

²⁶ KARSTEN, s. 28.

²⁷ KARSTEN, s. 31 ff.

²⁸ KARSTEN, s. 31 ff.

bedste. Proklamationen var virkningsløs, men viste at Lappo havde bedømt »deres« kandidat forkert. Hans regering ville gennemføre de af Kallio stillede lovændringer til kommunismens bekæmpelse, men han frabad sig Lappos pression. Arbejdet skulle gøres inden for rammerne af det parlamentariske system.

Til dette formål havde Svinhufvud som nævnt allerede inden Kallios afgang set sig om efter medlemmer til sin regering. En bred borgerlig regering med repræsentanter for agrarer, samlingspartiet, fremskridtspartiet, svenske folkeparti og tre fagministre blev resultatet. Hermed var der lagt op til en enigt arbejdende regering efter bedste Lappo-krav.

Helsingfors-Marchen havde imidlertid ikke bragt Rigsdagen helt ud af fatning. Fra flere sider var der betænkeligheder ved at gennemføre antikommunistlovene i den skikkelse, Kallio havde fremlagt dem og Svinhufvud overtaget dem, og man var især bange for, at de myndigheder, der skulle administrere dem, først og fremmest politi og domstole, ville få for megen magt. Svinhufvuds politiske opfattelse af lovforslagene som et tillidsvotum udelukkede dog ønskede modifikationer, og da tiden ikke var inde til ministerkrise, var der ingen anden udvej end at stemme for. Et proceduremæssigt spørgsmål lagde sig i mellemtiden i vejen for en umiddelbar vedtagelse. Da forslagene endelig grundlovsændringer, kunne to fremgangsmåder benyttes: Kunne der blive enighed om, at lovene skulle behandles som hastesag, kunne den siddende Rigsdag med 5/6 majoritet gennemføre dem. I modsat fald krævedes der 2/3 flertal i en efter nyvalg indkaldt Rigsdag, i det foreliggende tilfælde 134 ud af 200 stemmer. Den socialdemokratiske gruppe på 59 medlemmer modsatte sig hastesagsproceduren, og præsident Relander opløste herefter i enighed med Svinhufvuds regering Rigsdagen, og valg blev udskrevet til 1. og 2. oktober. Fra Lappos side afslog man at deltage i valget som parti; lederne ville ikke lade sig opstille som kandidater, men gav mindre fremtrædende Lappomedlemmer tilladelse hertil. Bevægelsens selvbestaltede formål

under valgkampen var at holde de borgerlige partiers uenighed nede på et minimum, så de udadtil fremstod som det valgforbund, der ikke havde været muligt at oprette. Kommunisterne var allerede på dette tidspunkt ude af billedet, idet indenrigsministeren havde forbudt al valgaktivitet fra den kant – man havde taget forskud på kommunistlovene. Hånd i hånd med patriotiske organisationer som Det akademiske Kareliasamfund, uafhængighedsligaen og Ligaen af krigsveteraner arbejdede Lappobevægelsen for gennem ydre tryk at sikre det nødvendige flertal. »Partiernes ledere og rådgivere ved sandsynligvis, at nu gøres det sidste forsøg på ved dette valg at afgøre, om det er muligt for os ved lovlige midler at udrydde kommunismen, eller om det vil være nødvendigt at gribe til mere effektive metoder end det at stemme. Nu vil det blive forsøgt, men senere ikke!«²⁹ Man bemærker at truselen også gjalt partierne, ja, hele det parlamentariske system, en dobbeltbundethed, der også kan aflæses i programmet af 5. juli. Stemmesedlen stilles over for »mere effektive metoder«.

Valget gav det ønskede resultat. For første og eneste gang opnåede de borgerlige partier kvalificeret flertal i Rigsdagen, og lovene gennemførtes d. 11. november samme år.³⁰ Lovgiverne havde håbet, at Lappobevægelsen herefter ville være pacificeret, men heri tog man sørgeligt fejl. Når kommunisterne havde forpestet samfundet og det politiske liv, måtte renselsesprocessen føres videre, hvor den nu var påkrævet: socialdemokratiet stod for tur! Thi også dette parti havde hentet uomtvistelig inspiration fra Karl Marx' lære. Hertil kom at det parlamentariske system fortsatte uden nogen ændringer i hverken rigsdagsmedlemmernes antal eller den måde, hvorpå de var blevet valgt. Men i dette andet korstog var man ved at rejse Lappobevægelsens politiske gravsten. I Rigsdagen smuldrede den borgerlige

²⁹ RINTALA, s. 182.

³⁰ Se WAHLBÄCK, s. 112.

enighed³¹ og i befolkningen så man med større og større ubehag på Lappobevægelens uformindskede anvendelse af voldelige metoder. Bortførelsen af tidligere præsident Ståhlberg kort efter valget vakte således enorm opsigt. Dette stemningskred blev tydeligt ved præsidentvalget i februar 1931.

Efter en normal embedsperiode på 6 år trak Lauri Kr. Relander sig tilbage fra præsidentembedet først på året 1931.³² Den 16. februar mødtes valgkollegiets 300 medlemmer, og i tredje valgrunde var stemmerne samlet omkring Svinhufvud og K. J. Ståhlberg. I et interview i Lappoavisen Ajan Sana (Tidens Budskab) d. 4. februar havde Vihtori Kosola udtalt, at Ståhlberg som præsident ville betyde en udfordring til det »hvide« Finland, det Finland der alene var i stand til at anvise fremtiden og landets forsvar. Og han tilføjede, at Ståhlbergs politik (som præsident 25. juli 1919-1. marts 1925) havde givet stødet til Lappobevægelsen, og en genoptagelse ville ende med samme resultat, som lige var hændt. Denne »fikse« hentydning blev gentaget i adskilligt mere utilsløret form 16. februar. Civilgardens leder, generalmajor Lauri Malmberg, meddelte et fremtrædende medlem af agrarpartiet, at han ikke så sig i stand til at garantere ro og orden, hvis Ståhlberg blev valgt. Agrarpartiet, der ved valghandlingen var tungen på vægtskålen, bøjede sig for dette pres, og alle partiets stemmer tilfaldt P. E. Svinhufvud. Valgresultatet: 149 for Ståhlberg og 151 for Svinhufvud, viser to ting. For det første var Lappobevægelsen atter i stand til at fremtvinge et bestemt resultat inden for folkerepresentationens rammer, denne gang åbentlyst støttet af højre-elementer inden for hæren og Civilgarden.³³ Men for det andet var forskellen mellem den liberale Ståhlberg og den konservative Svinhufvud så lille, at den borgerlige enhedsfronts splittelse og opinions-

³¹ RINTALA, s. 187.

³² Jfr NOUSIAINEN, s. 212-223.

³³ Se nedenfor, s. 226 f.

omsvinget klart fremtrådte. Lappos muligheder for at udøve lignende pression i fremtiden var knapt så lysende.

Skriften på væggen var enten ikke tydelig nok, eller også mente Lappbevægelsens ledere, at politiske forhindringer var til at løse ved at radikaliserer bevægelsens mål og organisere medlemmerne fastere. Allerede i 1930 havde der været planer fremme om et væbnet statskup, men disse var blevet udskudt flere gange.³⁴ Årsagen til forsinkelsen kunne være bevægelsens mangel på tilstrækkelig organisationsgrad, og i løbet af det kommende år rådede man bod herpå. De sunde, folkelige fædrelandsfølelser skulle kanaliseres ind i en storstilet national organisation, der kunne tage kampen op med det foragtede partivæsen. Med Civilgarden som forbillede og støtte blev Lappbevægelsen lagt om efter militære retningslinjer. Mod slutningen af februar 1932 syntes situationen at være moden til det planlagte kup. Statsministeren var syg, og flere af de ledende ministre var bortrejst fra Helsingfors. De menige Lappotilhængere var opildnet af en tale holdt af føreren Kosola, hvoraf det fremgik, at regeringen var helt i lommen på marxisterne (=socialdemokraterne!). Renselskampen ville blive hård, men »vort fædreland må reddes fra marxismen. Og vi vil gøre det eller – vi vil falde«. ³⁵ Det sidste skulle blive tilfældet.

I Mäntsälä, en lille sydfinsk by, skulle det socialdemokratiske rigsdagsmedlem Mikko Erich holde foredrag d. 27. februar. Erich havde tidligere været medlem af det stærkt konservative nationale samlingsparti, og overgangen til socialdemokraterne var forræderi set med Lappos øjne. Pågældende aften blev forsamlingshuset beskydt af et antal Lappofolk. Myndighedernes forsøg på at dæmme op for uroen var virkningsløs, så meget mere som skarer af civilgardister og Lappotilhængere strømmede ind i byen. De følgende to dage forlangte man dels inden-

³⁴ RINTALA, s. 188 f.

³⁵ RINTALA, s. 189.

rigsministerens afgang, og dels blev Svinhufvud og statsministeren informeret om, at med mindre regeringen gik af og landets politiske kurs lagt om, ville man ikke garantere fred i landet. »I stedet for den nuværende regering må der komme en ny, der er fri for partibundethed, og som i sin virksomhed stoler på folkets patriotiske elementer.«³⁶ For at lægge vægt bag kravet opfordredes alle Lappotilhængere til bevæbnet og iført civilgardeuniform at forsamle sig i strategisk vigtige byer. Tropperne skulle anføres af generalmajor Wallenius, der havde kompromitteret sig ved at stå bag bortførelsen af Ståhlberg, og herefter var blevet afskediget fra hæren.³⁷

Regeringens stilling var kritisk. De senere dages begivenheder havde vist, hvad man nok tidligere havde haft stærke anelser om, at hverken hæren eller Civilgarden var helt pålidelige magtmidler i myndighedernes hænder. Hertil kom at to medlemmer af regeringen forlod denne i sympati med Lappos krav, og at en del borgerlige rigsdagsmedlemmer åbentlyst støttede demissionsopfordringen.³⁸ I sidste ende lå regeringens politiske skæbne i præsidentens hånd; han kunne, som det var sket i 1930, opløse Rigsdagen og udskrive valg, hvis han mente situationen krævede det. Men havde man fra Lappos side troet, at succesen fra Kallios afgang kunne gentages, og at Svinhufvud ville acceptere et kup fra højre, tog man fejl. Præsidenten arbejdede hurtigt og effektivt på at få standset den truende revolte i starten. Da han erfarede, at Lappobevægelsen ville marchere mod Helsingfors, sammenkaldte han regeringen, hærens og Civilgardens chefer, og instruerede dem om deres pligter over for republikken. Indfaldsvejene til hovedstaden blev afspærret og et undtagelsesdekret udfærdigedes. I følge dette ophævedes forsamlings- og pressefriheden, arrestationer og ransagninger kunne gennemfø-

³⁶ RINTALA, s. 191.

³⁷ Jfr HARTVIG FRISCH, s. 281.

³⁸ RINTALA, s. 192.

res uden dommerkendelse, og sluttelig indførtes censur på post, telegraf, telefon og radio. Dette var den »republikkens beskyttelseslov«, som Lappobevægelsen så varmt havde støttet – og som nu ramte dem selv. Den 6. marts 1932 var faren drevet over. Lappos ledere blev arresteret og bevægelsen snart forbudt.

Arsagen til kuppets relative kortvarighed og fiasko kan søges flere steder. For det første manglede man folkelig opbakning; kravet om marxismens udryddelse rettede sig mod socialdemokratiet, landets største parti, støttet af omkring 30 % af befolkningen. I Rigsdagen gjorde samme ulyst sig gældende, så meget mere som hele styreformen var under Lappos anklage i ultimativ form. Fordringerne var i den grad ekstreme, at så godt som alle måtte sige fra. Hertil kom at præsidenten med kommunistlovene havde fået magtbeføjelser til at imødegå indre farer, og at han, viste det sig, var indstillet på at bruge dem, uanset fra hvilken kant faren kom. Svinhufvud var den sorte hest i Lappobevægelsens løb. Endelig var den indre disciplin mangelfuld. Opfordringen til at give møde i udvalgte byer blev ikke fulgt af tilstrækkeligt mange. Til gengæld viste hæren sig i det afgørende øjeblik at stå bag præsidenten og regeringen, mens Civilgarden først efter en manende radiotale holdt af Svinhufvud d. 2. april afstod fra at deltage yderligere i kuppet. Lappobevægelsen var herefter dødsmerket.

3

Lappobevægelsens bærende idé var antikommunismen. Med gennemført ensidighed påstod man, at det finske samfund true- des indefra af den politiske venstrefløj, i starten kommunisterne, mod slutningen socialdemokraterne, og bevægelsens hele holdning til statsmagten var grundet på denne påstand. Det vil derfor være naturligt og formålstjenligt at se på den finske socialisme,

om den var en reel eller imaginær fare.¹ Kommunistfaren var ved Lappobevægelsens opdukken særdeles teoretisk, i hvert tilfælde, når den betragtes med eftertidens bagklogskab. Gennem 1920erne var det for kommunisterne hele tiden en kamp om at kunne opretholde en organisation, der ikke ville blive kendt ulovlig og forbudt. Lederproblemer og fraktionsstridigheder lagde sig ligeledes i vejen for dannelsen af et fasttømmret og slagkraftigt parti. Alligevel var man i stand til at have stor indflydelse på fagbevægelsen, men alt i alt fastholdt man en finsk-national kurs i opposition mod Moskva, en kløft der udvidedes i takt med emigrant-kommunisternes manglende evne til at have fingeren på den hjemlige politiske puls. Ved rigsdagsvalgene 1922–1929 opnåede kommunisterne mellem 13,5 og 14,8 % af de afgivne stemmer, hvilket gav fra 18 til 27 pladser af de i alt 200. Rigsdagsindflydelsen var altså ikke faretruende, og selv om man var aktiv ved de mange regeringsskifter, var det ikke ensbetydende med, at det var kommunisterne, der bragte regeringerne til fald – de borgerlige var i den henseende nok så hjælpsomme.

Hvordan kunne Lappobevægelsen da postulere en kommunistfare? Svaret må blive, at man netop benyttede sig af postulater, hvis klangbund var følelser fra borgerkrigen – erindringer om det »røde« forræderi.

Disse følelsernes borgerkrigstoner holdtes i live og dyrkedes inden for hæren og Civilgarden. Meget groft taget kan man sige, at en stor del af Lappobevægelsens medlemmer var civilgardister og soldater uden uniform.

I 1901 opløstes den finske hær og erstattedes af russiske garnisoner. I nationalt sindede kredse følte dette som en skam, og i de følgende år dannedes under forskellige navne hemmelige

¹ Om en nøjere redegørelse for hele problemet se JOHN H. HODGSON, *Communism in Finland*. Princeton 1967.

skytteforeninger. Verdenskrigen gav næring til selvstændigheds-håbet, og allerede 1915 sendtes de første frivillige via Sverige til Tyskland, den i den givne situation nærmeste forbundsfælle, for her at få en militær uddannelse med henblik på en uafhængig-hedskamp hjemme. I Lockstedtlejren nær Itzehoe trænedes henimod 2000 aktivister til hvad der senere skulle blive en officersgerning i en kommende finsk hær. Fra maj 1916 indgik de frivillige i den tyske hær under navnet 27. Kongelige preus-siske Jägerbataljon.² I Finland så Landdagen ikke med større sympati på Jägerne, idet deres »private« tilknytning til Tyskland kunne lægge sig hindrende i vejen for en fredelig selvstændig-hedsforhandling med Rusland. Dette blev starten på den senere tydelige modsætning mellem parlamentarisme og aktivisme, som det ekstreme højre i mellemkrigstiden skulle stå som eksponent for.

Inden for hæren kom Jägerne til at udgøre en art fremmed-element. Da man efter selvstændigheden skulle til at etablere et forsvar, var den største hindring manglen på egnede officerer. Disse kunne tages fra to grupper: Jägerbataljonen eller tidligere russisk hvervede, finskfødte officerer. Sidstnævnte bestod af oberster og generaler og kom derfor til at udgøre hærens øverste ledelse. De tilhørte den ældre generation og var qua deres tid-ligere beskæftigelse ikke russisk-fjendtlige, men modstandere af bolchevismen – jfr. general Mannerheim. Jägerbataljonen derimod var besjælet af et russerhad, der ikke tillod skelnen mellem bolcheviker og andre russere. I verdenskrigen havde de kæmpet på hver sin side, og det var derfor optimistisk at tro, at de to grupper kunne smelte sammen til et homogent officers-korps. Den eneste fællesnævner mellem de to generationer var mistilliden til den parlamentariske styreform. Ved Mäntsälä-kuppet forblev hæren som helhed loyal, mens en del Jäger-officerer som nævnt sympatiserede med Lappbevægelsen.

² MATTI LAUERMA i »Historiallinen Aikakauskirja« 1963–2, s. 111 f.

Civilgardens forhold til de finske demokrati var derimod mere problematisk. Lokale beskyttelseskorps dannedes ved midten af 1917, med det formål at genskabe en national hær og opretholde indre ro og orden. Summen af disse lokale foreninger blev Mannerheims »bondehær« – Civilgarden. Ved borgerkrigens ophør opløstes garden ikke. Mannerheim gav som rigsforstander organisationen indre selvstyre i februar 1919.³ Tværtimod blev den et samlingsmærke for alle højreekstremister og forsøgte – oftest med held – at gøre sig gældende i det civile politiske liv: Marchen mod Helsingfors 1930, præsidentvalget 1931 og Mäntsäläkupforsøget 1932 var alle begivenheder Civilgarden aktivt deltog i. Som selvbestaltede forsvarere af republikken mod en bolchevistisk revolution nød garden en ikke ringe tilslutning inden for alle borgerlige partier, og her må årsagen til at garden aldrig kom under effektiv statskontrol søges. I 1927 fik den officiel status; præsidenten blev øverstkommanderende, men hverken hærens ledelse eller forsvarsministeriet fik nogen indflydelse på dens virksomhed. Først fredsslutningen mellem Finland og Rusland 1944 gjorde en ende på Civilgardens liv – det samme år som kommunisterne for første gang legalt kunne deltage i det politiske liv siden borgerkrigen!

Hvad der for borgerkrigsaktivisterne inden- og udenfor hæren gjorde Lappobevægelsen til et tilløbsstykke, var den kompromisløse antikommunisme og mistroen til de folkevalgte repræsentanters evne til at varetage landets sikkerhedsinteresser.⁴ Kommunisternes arbejde var for dem et klart tegn på Rigsdagens svaghed, og appellen om »det andet opgør« kaldte hurtigt troppe sammen og fik sit markanteste udtryk ved præsidentvalget 1931 og Mäntsälä-oprøret året efter.⁵

»Folk har forsøgt at sammenligne os med fascisterne, for med

³ WAHLBÄCK, s. 102.

⁴ WAHLBÄCK, s. 108.

⁵ Se ovenfor, s. 222.

denne sammenligning at vise, hvor farlig eksistensen af en væbnet organisation som Civilgarden er for det parlamentariske liv. Jeg må ærligt tilstå, at Civilgardens medlemmer på ingen måde skammer sig over denne sammenligning; tværtimod betragter vi os villigt og stolt som åndelige kammerater med de italienske fascister. Ligeegyldigt hvor gode venner vi er med det parlamentariske liv, må vi indrømme, at i nationernes liv opstår der nu og da situationer, hvor ualmindelige omstændigheder forårsager stagnation i det sociale og parlamentariske liv – ikke blot stagnation, men uheldige tegn på reaktion. En sådan situation kræver absolut, at frivillige borgeres virksomhed tager form af andet end parlamentarisk aktion. En sådan situation eksisterede i Italien for ganske kort tid siden.«⁶ Udtalelsen fremsattes af formanden for forsvarsudvalget, civilgardemedlemmet Oskara Heikinheimo i Rigsdagen 1922, 4 år efter borgerkrigen og 7 år før Lappbevægelsen, og anskueliggør med al ønskelig tydelighed hvordan borgerkrigsfølelserne holdtes i live inden for højre-ekstremisternes tilholdssteder.

»Under vor forenings flag, og til vort flag, sværger jeg ved alt, som er mig helligt og kært, at ofre mit arbejde og mit liv for mit fædreland, til bedste for den nationale vækkelse i Finland, Karelen og Ingrien, Stor-Finland. For så sandt som jeg tror på en stor Gud, således tror jeg på et Stor-Finland og dets store fremtid.«⁷

Denne broderskabsed svor medlemmerne ved deres indtræden i Det akademiske Kareliasamfund.⁸ Det Stor-Finland man drømte om, var en stat bestående af alle finsktalende, d.v.s. at til Finlands grænser efter I. Verdenskrig skulle lægges Østkarelen, Ingrien, Kolahalvøen og – under visse omstændigheder – Est-

⁶ RINTALA, s. 192.

⁷ RINTALA, s. 105.

⁸ East Carelia. Helsingfors 1934. Udgivet af AKS.

land. Ført ud i det groteske ville tanken medføre indlemmelse af Volga-Ural-området, hvor sproglige ligheder pegede på frændefællesskab.⁹ Baggrunden for disse tanker var det 19. århundredes finsk nationale romantiske bevægelse, der som det europæiske forbillede øgede interessen for folkets frembringelser af litterær og musikalsk art. Mest kendt er Elias Lönnrots folke-mindesamlinger »Kalevala« og »Kanteletar«, og da de folkelige levninger holdt sig bedst bevaret i Østkarelen, udråbtes dette område til at være centrum for national renhed og den finske kulturs arnested. »Karelianisme« blev betegnelsen for finsk senromantisk kunst – jfr. Sibelius »Kareliasuite«. Under indtryk af frihedsrusen 1917–1918 blev nationalismen støvet af og gjort til samlingsmærke for højrekræfterne. Mannerheims generalstab havde i marts 1918 udarbejdet planer for en invasion af Østkarelen, men den gennemførte operation ved tre små styrker af frivillige i tiden marts–oktober 1918 var ikke nogen succes, ikke mindst fordi hverken Tyskland eller Ententen var begejstret for de finske ekspansionsplaner. Ved Dorpat-traktaten 14. oktober 1920 reguleredes grænsen mellem Rusland og Finland på fredelig vis, og Østkarelen var fra politikerside officielt skrinlagt.¹⁰ Men dette var alt andet end tilfældet i nationalistiske højrekredse, og i 1922 dannedes Det akademiske Kareliasamfund. Ideen var at samle studenter og færdiguddannede akademikere i en politisk forening, hvis formål var at fremme en aktiv finsk udenrigspolitik. Indtil forbudet 1944 voksede foreningen til at blive dominerende i studenterverdenen.¹¹

Kareliasamfundets virkning på den finske nationalismes udvikling frem til 1939 var betydningsfuld, ikke mindst fordi man som nævnt havde tag i den akademiske ungdom, den der senere gik ud og indtog væsentlige samfundsposter. Men da foreningen

⁹ M. JÄÄSKELÄINEN, *Die ostkarelische Frage*. Helsingfors 1965.

¹⁰ JÄÄSKELÄINEN, s. 68 ff.

¹¹ NORDENS KALENDER 1932.

var loge- og elitepræget i sin opbygning, kom kareliasamfundet aldrig til at måle sig med hverken Civilgarden eller Lappbevægelsen i popularitet eller indflydelse. Derimod var det medvirkende til at holde borgerkrigsproblematikken i live, indadtil kommunistkrækken og udadtil hadet til naboen mod øst.

Højrebbevægelsernes med- og modspiller var Rigsdagen og dens partier. Størst af disse var mellemkrigsperioden igennem socialdemokratiet, men i denne sammenhæng er forholdet mellem Højre inden- og udenfor Rigsdagen af størst interesse, idet socialdemokratiet altid var at finde blandt det ekstreme højres modstandere.

Agrarpartiet var som navnet antyder et bondeparti; vælgergrundlaget var i hovedsagen mindre jordejere. I socialpolitisk henseende stod man socialdemokratiet nær. Mandatmæssigt var det Rigsdagens næststørste parti.

De større jordejere fandtes overvejende inden for Det nationale Samlingsparti, folkerepræsentationens mest konservative gruppe og Lappbevægelsens varmeste fortalere. Fra et mandat på 28 i 1929 øgede »Lappo-vinden« dette til 42 året efter.¹² Det svenske Folkeparti repræsenterede det nationale mindretals interesser, og var som sådant svært at indpasse i nogen klar venstre-højre kategori, men var ligesom Det nationale Fremskridtsparti liberalt centrumpræget, måske med en lidte mere akcentueret konservatisme end sidstnævnte.¹³

Med en enkelt undtagelse (socialdemokratiet 13. december 1926–17. december 1917) dannede de ovennævnte fire borgerlige partier regeringer frem til marts 1937 i forskellige konstellationer.¹⁴ Fælles for alle regeringerne var deres korte levetid; mellem 1919–1930 havde Finland 14 forskellige ministerier, altså et gennemsnit på under ét år.

¹² EIRIK HORNBORG, *Det fria Finland*. Helsingfors 1957, s. 79.

¹³ NOUSIAINEN, s. 42 f.

¹⁴ Se Wahlbäck's regeringsoversigt, s. 223–229.

Opkomsten af moderne partier inden for et parlamentarisk system var for højrekræfterne uden for Rigsdagen et svaghedstegn. Man havde før Tysklands sammenbrud kæmpet for et monarki og i stedet fået en republik, hvis første selvstændighedsskridt forekom nok så vaklende.¹⁵ Som reaktion herimod fandt man sammen i »kompromisløse« foreninger som kareliasamfundet og Civilgarden. I tidskriftet »Suunta« 4. december 1924 udmøntedes foreningernes ideologi: »I et slag kan der kun være to sider, to fronter. En tredje front, der som en kile ville prøve at skyde sig ind mellem de to hovedmodstandere, ville være sikker på at blive tilintetgjort. Tilintetgørelse følger ligeledes dannelsen af en tredje front i den sociale kamp. I bedste fald er det muligt at være en kile mellem den socialdemokratiske og borgerlige verden, med da under en våbenstilstand og ikke i det afgørende øjeblik. Så længe den socialistiske verden trofast og blindt følger Marx' krigsråd, så længe kan det afgørende slag ventes.«

Også Rigsdagen kom naturligt nok til at beskæftige sig i overvejende grad med borgerkrigsproblemerne: amnesti til politiske fanger, økonomiske reformer, først og fremmest landbrugsreformer, Civilgarden og forsvaret etc. Men arbejdet sinkedes af hyppige regeringskriser og gav stadig næring til Højres kritik af »den ørkesløse kompromispolitik«. Den antiparlamentariske murren steg til et råb med Lappobevægelsens fremkomst.

Fra og med udgangen af 1929 befandt de borgerlige partier sig i en delikat situation. Kallios regering fremsatte forslag om forbud mod kommunisternes fri forsamlingsret. Lappos krav rettede sig endnu ikke mod selve Rigsdagen, og som nævnt valgte partierne at bøje sig, i håbet om ved denne indrømmelse at kunne bremse bevægelsen i starten. Forsøget mislykkedes, og hvad der i begyndelsen havde set ud som ren antikommunisme, parredes hurtigt med uforfalsket antiparlamentarisme.

¹⁵ WAHLBÄCK, s. 14-26.

Den 5. juli 1930 indgik begge momenter i Lappos program.

Det er tydeligt, at politikerne overhørte angrebet på systemet og i stedet brugte systemet i overensstemmelse med Lappbevægelsens krav, dikteret dels af enighed med Lappo og dels som afværgemanøvre: Svinhufvuds samlingsregering, kommunistlovene og præsidentvalget er stadier i denne politik, men Mäntsälä skulle vise, at Rigsdagen var mere end henholdende. I det afgørende øjeblik støttedes kravet om regeringens afgang næsten udelukkende af Det nationale Samlingsparti, og præsident Svinhufvuds kraftige modangreb var ikke truet af underminering indefra.¹⁶ Lappbevægelsen havde med truslen om statskup spillet kortene over på regeringens og præsidentens hænder.

Eirik Hornborg – og med ham Krister Wahlbäck – har sat spørgsmålstegn ved årsagen til, at den antikommunistiske reaktion først kom ca. 10 år efter borgerkrigens afslutning. Wahlbäck kommer sikkert svaret nærmest ved at henvise til, at borgerkrigen var den første reaktion, der måtte afbrydes i utide gennem ydre pres; denne »forsinkede og undertrykte stemning er da blevet set som en årsag til bevægelsens pludselige og ekstreme fremtræden«.¹⁷ Udviklingen løb umiddelbart efter borgerkrigens ophør efter højrebbevægelsernes mening ind på et sidespor. »Hos mange af dem, der havde været aktive i Jägarbevægelsen eller på den »hvide« side i 1918-krigen, fandtes der, hævdes det, en følelse af, at »de andre« – parlamentarikerne, centrum, venstre – med tvivlsom ret havde lagt beslag på magten i det land, for hvis selvstændighed de selv anså sig for at have ydet den afgørende indsats.«¹⁸

For monarkister og selvstændigheds-aktivister var udviklingen i juli 1919, da landet fik en republikansk forfatning med

¹⁶ RINTALA, s. 191 f. og s. 199.

¹⁷ WAHLBÄCK, s. 107.

¹⁸ WAHLBÄCK, s. 108.

Ståhlberg som præsident, ikke umiddelbart, hvad de havde ønsket sig og arbejdet for. Tysklands sammenbrud medførte at det østkarelske spørgsmål og monarkiet måtte opgives, at Finland blev en republik med parlamentarisk styre og at socialdemokrater og kommunister – sidstnævnte ganske vidst under partidæknavne – vendte tilbage til det politiske liv. Skuffelsen blev ikke mindre ved Ståhlbergs bevidste forsøg på så hurtigt som muligt at udjævne borgerkrigsskellene samt ved de evige regeringsskifter. På denne baggrund er det sandsynligt at antage, at begivenhederne i Lappo by 23. november 1929 virkede som gnisten, der udløste al højre-utilfredshed, mens det på den anden side ikke lader sig afgøre på baggrund af det foreliggende materiale, hvorfor reaktionen kom med så lang en »forsinkelse«. En nærliggende og ikke uafviselig mulighed kunne være den økonomiske verdenskrise. Lappobevægelsen daterer sig fra et tidspunkt, hvor depressionen ikke klart havde gjort sig gældende. Men fra midten af 1928 oplevede landet en delvis konjunktturnedgang inden for bygge- og trævaresektoren, efterfulgt af en diskontoforhøjelse,¹⁹ omend renten ikke steg til samme højde som ved 1920ernes begyndelse. Indtægtsnedgangen betød tvangsauktioner og antallet af disse steg kraftigt i de kommende år. Det er vanskeligt at bestemme den økonomiske afmatnings betydning for bevægelsens fremkomst, men land- og skovbrugets problemer kan meget vel tænkes at have haft accellererende virkning på Lappobevægelsen.

I omvendt rækkefølge forekommer Lappobevægelsens forhold til og samarbejde med de allerede eksisterende højrebewægelser af at tegne sig. Det er tydeligt at utilfredsheden blandt højreekstremisterne holdtes inden for deres organisationers rammer; først da Lappo-lavinen rullede, bliver samarbejdet med Civilgarden, kareliasamfundet og Jägerne tydeligt. I Rigsdagen

¹⁹ WOURINEN, s. 283. »Økonomi og Politik« 1932, s. 251 ff.

var samlingspartiet højres talerør, men med sine fra 28 til 38 mandater ikke nogen effektiv pressionsgruppe alene. D.v.s. at Lappobevægelsen dels samlede højrebewægelserne uden for Rigsdagen og dels forenede de borgerlige partier inden for Rigsdagen.

Det ligger i sagens natur, at de to skitserede faktorer ikke kan andet end antyde en årsag til »forsinkelsen«. Jeg mener dog de giver et fingerpeg om, at november 1929 ikke er et magisk årstal, for så vidt begivenhederne skulle være planlagt i passende tid forud til at finde sted på det pågældende tidspunkt. At derimod kommunisterne holdt møde d. 23. november og at nedfrosne aggressioner herefter meget hurtigt tøde op til det konglomerat, der hed Lappobevægelsen.

Spørgsmålet fører over i et andet uafklaret problem: hvem der ledede bevægelsen. Hornborg, Rintala og Wahlbäck nævner alle, at den officielle fører, Vihtori Kosola, ikke kan formodes at have været den reelle leder, »og det er ikke vanskeligt at angive et stort antal fremtrædende industrimænd, præster og militære, som støttede bevægelsen. Den eller de mest indflydelsesrige kan derimod ikke udpeges med nogen sikkerhed«. ²⁰ På baggrund af Lappobevægelsens senere organisation, d.v.s. efter Marchen mod Helsingfors, hvor Civilgardens inddeling tjente som forbillede, ligger det nær at antage, at dennes lokal- og distriktsorganisation også i starten tjente som knudepunkter, omend uofficielt. På en eller anden måde må informationer om møder og demonstrationer være blevet distribueret, og de eksisterende højreforeninger ville da være et godt udgangspunkt. Lappo-avisen »Ajan Sana« (Tidens Budskab) blev af bevægelsen købt i efteråret 1930, og denne Helsingfors-aftenavis var indtil 1932 Lappos kamporgan. ²¹ Udover »Ajan Sana« har den øvrige højrepresse efter alt at dømme virket som informationskilde. Sammenfat-

²⁰ WAHLBÄCK, s. 110. Hornborg, s. 76. Rintala, s. 197 f.

²¹ T. STEINBY, Finlands Tidningspress. Stockholm 1963, s. 98.

tende må det dog fastslås, at ovennævnte antydninger hviler på et utilstrækkeligt grundlag, og at problemerne derfor er påpeget snarere end løst.

4

Som anført i indledningen ville gennemgangen af den finske Lappobevægelse give anledning til at komme nærmere ind på begrebet fascisme, fascismeteorier samt spørgsmålet om, hvorvidt Lappobevægelsen kan siges at have været fascistisk.

Endnu 25 år efter II. Verdenskrigs afslutning benyttes ordet fascisme til at karakterisere konservative eller reaktionære politiske tendenser eller regimer. Begrebet fascisme dækker imidlertid dels en politisk artsbetegnelse og dels et historisk fænomen, den italienske fascisme. Hvad der skaber forvirring er, at ordet hovedsageligt bruges polemisk og emotionelt uden at være blevet defineret.¹

Den enkeltperson, der vel nok mest »tegner« fascismeforskningen, er Ernst Nolte. Indenfor det sidste 10-år har han med sine værker »Der Faschismus in seiner Epoche«, »Theorien über den Faschismus«, »Der Faschismus« og »Die Krise des liberalen Systems und die faschistischen Bewegungen« givet et gennemtegnede billede af den europæiske fascisme. I denne undersøgelses sammenhæng vil især Noltens forsøg på at karakterisere fascismen som et epokefænomen og en generel klassifikation af fascistiske bevægelser med henblik på en typologi være af størst interesse.²

For Nolte hersker der ingen tvivl om, at tiden mellem de to verdenskrigs afslutning er fascismens epoke. Med epoke skal

¹ Se bl.a. Das Fischer Lexikon. Staat und Politik. Frankfurt am Main 1969. »Journal of Contemporary History« 1966-I. EUGEN WEBER, Varieties of Fascism. New York 1964. S. J. WOOLF, European Fascism. London 1968.

² NOLTE, s. 23-58.

der her forstås den mindste verdenshistoriske enhed, der indrammes af epokeskabende hændelser. Epoken skal tilbundsgående og i alle livets forhold adskille sig fra de foregående og efterfølgende tidsafsnit. Epokerne er ikke statiske, men befinder sig »i den evigt strømmende tidsflod«, bestemmer over individet og er samtidig helt afhængig af individets dom. Videnskabens opgave bliver da at omskabe fascismen fra et indtil nu primært politisk og polemisk begreb til et historisk begreb. Mens kapitalisme og kommunisme, liberalisme og konservatisme er etablerede begreber med et nogenlunde entydigt indhold, er fascisme blevet benyttet meget forskelligt og vidtspændende. Hermed er retningslinjerne afstukket: fascismens stilling i moderne historie undersøges og klarlægges, og for det andet analyseres fascismens bestanddele med henblik på at nå frem til en klassificering af de forskellige fascismer.

Hertil udvikler Nolte en typologi. Mellem to poler: præfascisme og radikal-fascisme ligger to andre: tidlig fascisme og normal-fascisme. Hvor enhver given bevægelse skal placeres afhænger af det sammenfattende svar på flere spørgsmål. For det første: hvad er bevægelsens forhold til traditionel autoritet, religion og klassestruktur? Her kan skelnes mellem meget traditionalistiske præ-fascistiske regimer (Horthy, Pilsudski og Salazar), mindre traditionalistiske tidlige fascistiske regimer (Franco), ikke-traditionalistiske normal-fascistiske regimer (Mussolini) og endelig klart anti-traditionalistiske radikal-fascistiske regimer (Hitler). Fælles for de traditionalistiske styreformere er deres manglende fjendtlighed over for institutioner som monarkiet, kirken, hæren eller aristokratiet, samt at de er mere optaget af at forsvare fortiden end af at opbygge en totalitær fremtid.

For det andet: hvad er forholdet mellem cæsaristiske, eliteprægede og socialistiske træk i en styreform? Førerens personlige stil spiller her en stor rolle. Opbygningen af en elite i samfundet peger mod en radikaliserings af fascismen, mens de

socialistiske træk kom til at spille en mindre og mindre rolle – jfr. Italien.

For det tredje: hvordan er bevægelsens sociale sammensætning? Det er velkendt, at de fleste fascismer var middelstandsbevægelser, men spørgsmålet er da, hvor langt opad og nedad i samfundet tilslutningen rakte.

Og for det fjerde: hvad var årsagen til og formålet med et fascistisk styre? Nolte peger her på fire årsager. Almindeligvis startede de som diktaturer opstået af anarki i forbindelse med krigens afslutning. Formålet var da at samle og styrke staten. Efter en vis tid præget af konsolidering og selvretfærdiggørelse skal staten udvikles. Når den indre stabilitet og udvikling er nået, søger blikket udad mod erobringer (Æthiopien). Det sidste stadium nåedes kun af Hitler, der ville befri verden for jødedom og marxisme, hvad Nolte kalder »verdensfrelsesdespoti«.

Fascisternes had til kommunismen deles af demokratiske og traditionalistiske styreformere, men adskiller sig fra dem i intensitet og radikalisme. Fascisterne udvikler en radikal mod-ideologi, de demokratiske regimer holder fast ved det pluralistisk-liberale system, mens traditionalisterne fremhæver de traditionelle værdier. På tilsvarende vis udvikler fascisterne en effektiv mod-organisation, demokraterne stoler på vælgernes fornuft og traditionalisterne intensiverer politiets arbejde.

Nolte når da frem til følgende definition af fascismen: Fascisme er anti-marxisme; fascismen stræber efter at udrydde modstanderen gennem dannelsen af en radikalt modsat, men dog beslægtet ideologi og anvendelsen af næsten identiske og dog karakteristisk omformede metoder, men stadig inden for de ubrydelige rammer af national selvhævdelse og autonomi. Denne definition implicerer: uden marxisme ingen fascisme, at fascismen på én gang er nærmere og fjernere kommunismen end den liberale antikommunisme, at den i det mindste fremviser tendens til en radikal ideologi, at man ikke kan tale om fascisme, hvor der ikke findes ansatser til en med marxismen sammen-

lignelig organisation og propaganda. Klaus Epstein gør meget rigtigt opmærksom på i sin anmeldelse af »Der Fascismus in seiner Epoche«, at definitionen passer bedst på normal-fascismen, som den kom til udtryk i Italien.³ Den gælder f.eks. ikke præ-fascismen, hvor ideologi og organisation er under udvikling, ligesom overgangen mellem ikke-fascistisk traditionalisme og præ-fascisme er flydende. Eksempelvis er hverken antiparlamentarisme eller anti-marxisme særegne kendetegn for fascismen, men er dog med til at udfylde rammen for begrebet. Den typologiske forskningsmetode lider herudover af visse svagheder; begreber som ideologi, marxisme, parlamentarisme o.s.v. benyttes uden at være forklaret, og materialet forenkles ud fra (påståede) repræsentative dele. Nolte anviser da også to andre måder at forbinde opfattelsen og beskrivelsen af fascisme på: en historisk-diskriptiv og en fænomenologisk-metodisk.

Den første mulighed ville være en »Fascismens historie«, men allerede fra starten ville man støde på det problem, at fascismen ikke som kommunismen er en enhed, dirigeret centralt og tolket ud fra én bestemt og anerkendt lære. Altså måtte man skrive om »De fascistiske bevægelers historie«, men en sådan måtte forudsætte begrebet fascisme og sluttelig blive en »Europas historie i fascismens epoke«, fordi de enkelte bevægelser i den grad var nationalt prægede. Den historisk-diskriptive måde ville for det første kræve en meget stor arbejdsindsats og for det andet ville man ikke undgå at komme ind på metodiske problemer ved begrebet fascisme. Når den alligevel er den mest anvendte, hænger det sammen med, at den tilsyneladende er den lettest tilgængelige. Manglen er dog netop, at i næsten ingen tilfælde har forfatteren gjort sig den ulejlighed at definere udgangspunkterne fascisme/nazisme, således at læseren uvilkårligt danner sig sin egen forestilling om begrebets art og særegenheder. Hvor farligt det kan være ikke at afgrænse fascismen over

³ KLAUS EPSTEIN i »World Politics« 1964-XVI-2.

for andre nærtstående fænomener, viser hovedparten af de i »Theorien über den Faschismus« fremdragne eksempler.⁴ Alt for hyppigt sættes der lighedstegn mellem kapitalisme, neokolonialisme, imperialisme, konservatisme, reaktionære styreformers og fascisme, selvom flertallet af disse begreber har antaget helt andet indhold end det oprindelige.

Den fænomenologiske metodes problem består i en afgrænsning af materialet. Hvis man lod fascismen tale, måtte udvalget blive så stort, at historikeren ikke bagefter ville blive beskyldt for tendens. Desuden ville billedet blive for »ideologisk« og man ville miste det reale og handlende i bevægelsen, helt afgørende grundtræk i fascismen. Det handlende kom altid i første række, hvorefter handlingen måske blev omsat ideologisk.

I realiteten benyttes alle tre metoder mere eller mindre udtalt i de fleste fremstillinger af fascismen, eksempelvis i Noltes nyeste værk: »Die Krise des liberalen Systems und die faschistischen Bewegungen«, München 1968.

Efter en fælleseuropæisk gennemgang af fascismen omtales i dette værks anden halvdel hvert enkelt europæisk lands fascisme, således under Østeuropa og de baltiske lande den finske Lappobevægelse. Nolte gør her opmærksom på, at ingen af de øvrige europæiske bevægelser i den grad og fra starten havde udryddelsen af kommunismen som mål, at ingen i sin sociale sammensætning var så stærkt præget af landbefolkningen (Bauerntum), og sluttelig at i ingen anden spillede den kristne og religiøse følelse en så fremtrædende rolle. Nolte betegner Lappo som præ-fascistisk, altså en bevægelse hvor organisation og ideologi var under udvikling, men med tilstrækkeligt tydelige træk til at falde ind under fascismebegrebet. Som nævnt er hverken antiparlamentarisme eller antimarxisme eksklusive fascistiske fremtrædelsesformer, men peger i lige så høj grad på traditionalisme. Om Lappobevægelsen derfor skal placeres i den

⁴ ERNST NOLTE, *Theorien über den Faschismus*. Köln-Berlin 1967.

ene eller anden kategori, afhænger af i hvor høj grad den udviklede en radikal mod-ideologi og en effektiv mod-organisation, et svar der vanskeliggøres af bevægelsens korte levetid.

Lappbevægelsens »ideologi« var ikke synderlig nuanceret, men derimod netop en *mod*-ideologi. Alle ytringer var vendt mod marxismen, således som den fremstod uden for landets grænser i form af den russiske bolchevisme og i Finland legemliggjort af kommunisterne. Det er i denne sammenhæng uden betydning, om kommunismen virkelig var en fare for Finlands selvstændighed, men omvendt af stor betydning for forståelsen af Lappbevægelsen, at borgerkrigsstemningen, altså kombinationen af frihedskampen mod den tidligere besættelsesmagt og borgerkrigen mellem »røde« og »hvide«, kunne mobiliseres og gentages i en »parlamentarisk« borgerkrig mod kommunisterne. Årsagerne hertil er forsøgt forklaret ovenfor, men kan kort opsummeres i en utilfredshed med, at det parlamentariske system accepterede kommunistisk virksomhed. Frihedskrigen og borgerkrigen burde have elimineret kommunistfaren, men når kommunisterne kunne arbejde inden for landets grænser, kunne man let forestille sig, at Rusland ad bagvejen atter fik herredømmet over Finland – jfr. Lauri Ingman. Den internationale kommunistfare var gødning for den finske nationalisme. Lappos »program« før Marchen mod Helsingfors havde derfor to mål. For det første skulle al kommunistisk virksomhed standses, et krav der kunne gennemføres takket være de borgerlige partiers traditionalistiske kommunisthad. Men for det andet skulle valgmanden lægges om til flertalsvalg i enkeltmandskredse i modsætning til den gældende proportionalvalgmetode efter d'Hondts system. Lappbevægelsens programskribent anfører, at systemet var bedre egnet til at skabe direkte kontakt mellem kandidat og vælger samt hindre Rigsdagens opsplitning i mange små partier. Forslaget afspejler således en utilfredshed med manglende umiddelbar indflydelse på Rigsdagens arbejde, med partiernes »studehandler« samt ønsket om en stærk regering

med et flertal i befolkningen bag sig. Omkring Mäntsälä-oprøret skærpes kravet: Rigsdagens medlemstal skal skæres ned, og der skal sammensættes en regering, der »stoler på folkets patriotiske elementer«. Kravene er dog så tilpas vagt affattede, at det er et spørgsmål om de kan tages til indtægt for dannelsen af et totalitært etpartisystem.

Derimod kan det nok hævdes, at Lappobevægelsen i sig selv var en effektiv mod-bevægelse, især når man betragter den række kommunistlove, den fik gennemført. Uden at bagatelisere dette arbejde var succesen dog afhængig af de borgerlige partiers stillingtagen til de fremførte krav. Det er for Finlands vedkommende bemærkelsesværdigt, at Rigsdagen både kunne gennemføre Lappos ønsker og samtidig »opfange« de tendenser Lappobevægelsen stod for. Årsagen kunne tænkes at være bevægelsens dårlige organisationsgrad og vægring ved at deltage i det almindelige politiske arbejde.

På baggrund af det foreliggende materiale er det vanskeligt at se nogen fjendtlighed fra bevægelsens side mod de traditionelle institutioner. Rigsdagen ville man have forandret, kirken kunne man med den stærkt religiøse undertone i proklamationerne dårligt være imod, hæren samarbejdede man med og kapitalen ydede bevægelsen økonomisk støtte. Vil man som Nolte derfor karakterisere Lappobevægelsen som præ-fascistisk bliver det eneste sikre kendetegn den radikale anti-marxisme.

Med baggrund i den forudgående gennemgang af Lappobevægelsen og fascismeteorierne vil det være naturligt at søge at konkludere inden for rammerne af den europæiske udvikling i mellemkrigstiden. Tre grundlæggende faktorer til forståelse og belysning af »fascismens epoke« danner grundlaget for konklusionen: I. Verdenskrig, det liberale (parlamentariske) system og den bolchevistiske revolution.⁵ Fordelen ved disse tre »overskrif-

⁵ NOLTE, Die Krise des liberalen Systems . . . , s. 12-17.

ter« er, at de i lige høj grad passer på finske og øvrige europæiske forhold.

I. Verdenskrig rystede det 19. århundredes liberale samfund; fra neden kom der krav om større andel i det økonomiske og politiske liv, hvilket udløste en voldsom frygt for social revolution i de etableredes rækker. Tendensen var fælleseuropæisk, men i Finland opfattedes røsterne om sociale forandringer som specielt farlige p.gr.a. den lige vundne selvstændighed. Kommunistfarens internationale karakter udløste her, som andre steder, et nationalt svar.

Fascismen stod ikke blot som eksponent for kommunisthad, men også for mistillid til det parlamentariske system, som det havde udviklet sig i løbet af det 19. århundrede. Systemet opfattedes som degenereret, korrump og ude af stand til effektivt at løse samfundets problemer og modstå den bolchevistiske trusel. Som alternativ dannedes dels en radikal modideologi, der byggede på handling i modsætning til palaverparlamentarismen, og dels opstod under forskellige navne beskyttelseskorps til varetagelse af statens sikkerhed. Fælles for ideologi og organisation var løftet om at genskabe en handlekraftig og effektiv stat. Hvor de fascistiske bevægelser formåede at komme til magten, gik vejen over et »samlings- og konsolideringsdiktatur« (Festigungsdiktatur) til et »udviklingsdiktatur« (Entwicklungsdiktatur), for Italiens og Tysklands vedkommende fortsat i »erobringsdiktatur« (Raumeroberungsdiktatur), mens kun Nazi-Tyskland nåede sidste udviklingsstadium »verdensfrelsesdespotiet« (Weltheilungsdespotie).⁶ Faren for at analogisere mellem antiparlamentarisme og fascisme er tydelig i tilfældet med Lappbevægelsen. Ligesom man i vurderingen af antikommunismens rolle for de fascistiske bevægelser opståen må lægge graden af radikal praksis til grund for en skelnen mellem tradi-

⁶ Se ovenfor, s. 238.

tionalisme og fascisme, må spørgsmålet her være, hvor langt man (fascister/traditionalister) ønskede det parlamentariske system forandret. Kendetegnet for meget traditionalistiske præfascistiske bevægelser er netop den manglende fjendtlighed over for bestående samfundsinstitutioner. Lappobevægelsens forhold til Rigsdagen var kritisk og de forandringer man ønskede var snarere reaktionære end revolutionære. Imidlertid kan det give grund til overvejelser, hvilke konsekvenser indførelsen af flertalsvalg i enkeltmandskredse ville have fået, eller rettere om ikke Lappobevægelsen i dette krav tangerede fascismens fundamentale fører-princip og -ideologi. Dels ville et sådant system fremme indgåelsen af valgforbund med sandsynlig udvikling henimod to-parti parlamentarisme, hvorved fordringen om den stærke regering ville være opfyldt. Men partiernes kandidater ville også komme mere i centrum. Formålsprogrammet peger tydeligvis i denne retning.

Den russiske revolutions virkning på fascismens fremkomst er aldrig draget alvorligt i tvivl. Kommunismens succes, dens masseappel, gennemførte organisation og ideologi dannede basis for en lignende succesrig modbevægelse, der i høj grad tog ved lære af modstanderens metoder, eller med Noltes ord, på én gang stod kommunismen nærmere og fjernere end den liberale antikommunisme. Kommunismens rationalisme blev imødegået med fascismens irrationalisme og den kommunistiske internationalisme modsvarede af ekstrem nationalisme. Såvel irrationalisme som nationalisme genfindes i Lappobevægelsens proklamationer, oftest i form af henvisninger til fædrelandsfølelser og national vækkelse, og altid visende tilbage til friheds- og borgerkrigens »hvide«, patriotiske kamp. Finlands umiddelbare nærhed af Sovjetunionen og de finske eksilkommunisters »moskva-dirigerede« arbejde gjorde det desto lettere at genoplive borgerkrigsproblematikken, så meget mere som »ånden fra 1918« var fundamentet for højreforeningerne og Civilgarden.

Die finnische Lappbewegung

In der letzten Hälfte von Ernst Noltes „Die Krise des liberalen Systems und die faschistischen Bewegungen“, München 1968, werden die faschistischen Bewegungen der einzelnen europäischen Länder, u.a. die finnische Lappbewegung erwähnt. Ein Detailstudium einer frühen rechtsextremistischen Bewegung wird erstens das breite gemeineuropäische Bild, das Nolte gegeben hat, vertiefen, und zweitens wird ein Durchgang der Lappbewegung Gelegenheit dazu geben, Noltes typologische Forschungsmethode zur Definition und Platzierung des Faschismus ideengeschichtlich und zeitgeschichtlich als eine Erscheinung von „epochalem Charakter“ in „Der Faschismus in seiner Epoche“, München 1965, nachzuprüfen und kommentieren.

Die tragende Idee der Lappbewegung war der Antikommunismus, und mit durchgeführter Einseitigkeit wurde behauptet, dass die finnische Demokratie von den Linksparteien, anfangs von den Kommunisten, später von den Sozialdemokraten, untergraben wurde. Wenn die Bewegung so grossen Anklang finden konnte, hing es damit zusammen, dass dieselben Ideen innerhalb grosser Kreise des Heeres, der freiwilligen Heimwehr „Civilgarden“ vorherrschend waren, wie auch in verschiedenen rechtsorientierten Vereinen, zunächst in Der akademischen Kareliagesellschaft, die für eine Einverleibung Ostkareliens und für ein Gross-Finnland arbeitete.

Unter den Rechtsparteien im Reichstag herrschte Sympathie für den Antikommunismus der Lappbewegung, wogegen man die Forderung zur Änderung des Wahlsystems überhörte, die darauf hinausging, dass die Proportionalmethode von Mehrheitswahl in Einmannwahlkreisen ersetzt werde.

Hinter dem Anspruch Lappos lag die Unzufriedenheit mit den häufigen Regierungswechseln, den schwachen Regierungen und dem Parteikuhhandel.

Um dem Wunsch nach Entfernung der Kommunisten vom politischen Leben Gewicht zu geben, benutzte Lappo verschiedene Formen widerrechtlicher Selbsthilfe, von welchen die Populärste Entführung hervorragender Linkspolitiker war. Im Sommer 1930 kulminierten diese Aktionen in dem grossen Marsch nach Helsingfors. Präsident Relander hatte Neuwahl ausgeschrieben, und im November trat eine bürgerliche Sammlungsregierung zusammen, die eine Reihe antikommunistischer Gesetze durchführte. In derselben Weise beeinflusste Lappo auch die Präsidentenwahl im Februar 1931, als

der rechtsorientierte P. E. Svinhufvud an Stelle des liberalen K. J. Ståhlberg erwählt wurde. Der Unterschied zwischen den abgegebenen Stimmen war jedoch so gering, dass die zukünftigen Möglichkeiten für Pression seitens Lappo verkleinert worden war.

Sowohl im Reichstag als in der Bevölkerung war ein Stimmungsumschwung eingetreten. Als Anfang 1932 die Bewegung einen bewaffneten Staatsstreich versuchte, wurde sie von denselben Ausnahmegesetzen getroffen, an deren Durchzwingen sie 1930 gegen die Kommunisten selbst teilgenommen hatte, und der Aufruhr verlor sich im Sande.

Wie erwähnt, war einer der Zwecke dieser Untersuchung, zu erklären, wie sich die Lappobewegung in die „Epoche des Faschismus“ einfügte, und wo sie im Verhältnis zu den übrigen europäischen Faschismen plaziert werden kann. In „Der Faschismus in seiner Epoche“ bedient sich Ernst Nolte einer typologischen Methode. Zwischen zwei Polen: Präfaschismus und Radikalfaschismus, liegen zwei andere: Frühfaschismus und Normalfaschismus. Wo jede gegebene Bewegung zu plazieren ist, hängt von der abschliessenden Antwort mehrerer Fragen ab: Wie ist das Verhältnis der Bewegung zu traditioneller Autorität, Religion und Klassenstruktur? Man kann zwischen sehr traditionalistischen präfaschistischen Regimen (Horthy, Pilsudski und Salazar), weniger traditionalistischen frühfaschistischen Regimen (Franco), nicht-traditionalistischen normalfaschistischen Regimen (Mussolini) und schliesslich klar anti-traditionalistischen Regimen (Hitler) unterscheiden. Für die traditionalistischen Regierungsformen gilt die fehlende Feindselichkeit Institutionen wie der Monarchie, der Kirche, dem Heer oder der Aristokratie gegenüber, und dass sie mehr damit beschäftigt sind, die Vorzeit zu verfechten, als eine totalitäre Zukunft zu erbauen.

Zweitens: Wie ist das Verhältnis zwischen cäsaristischen, elitegeprägten und sozialistischen Zügen einer Regierungsform? Der Aufbau einer Elite in der Gesellschaft weist auf eine Radikalisierung hin, andererseits aber spielten die sozialistischen Züge eine beständig geringere Rolle – vgl. Italien.

Drittens: Wie ist die soziale Zusammensetzung der Bewegung? Es ist bekannt, dass die meisten Faschismen Mittelstandsbewegungen waren, die Frage ist aber, wie weit nach oben und unten in der Gesellschaft der Faschismus anklang fand.

Und viertens: Welche Ursache und welchen Zweck hat eine faschistische Regierung? Das Gewöhnliche war, dass sie als Reaktion

auf eine Anarchie in Verbindung mit dem Ende des Weltkriegs begann. Der Zweck war das Wiederschaffen eines starken Staats. Danach findet eine Konsolidierung und eine Selbstrechtfertigung statt. Wenn die innere Stabilität erreicht ist, sucht man nach aussen nach Eroberungen (Äthiopien z.B.). Das letzte Stadium wurde nur von Hitler erreicht, der die Welt von Judentum und Marxismus befreien wollte.

Nolte definiert dann den Faschismus in folgender Weise: „Faschismus ist Antimarxismus, der den Gegner durch die Ausbildung einer radikal entgegengesetzten und doch benachbarten Ideologie und die Anwendung von nahezu identischen und doch charakteristisch umgeprägten Methoden zu vernichten trachtet, stets aber im undurchbrechbaren Rahmen nationaler Selbstbehauptung und Autonomie.“ Diese Definition impliziert: ohne Marxismus keinen Faschismus, dass der Faschismus dem Kommunismus sowohl näher als auch ferner ist als der liberale Antikommunismus, dass er wenigstens eine Tendenz einer radikalen Ideologie aufweist, und dass man nicht von Faschismus sprechen kann, wo keine Ansätze einer Organisation und einer Propaganda sind, die mit denen des Marxismus zu vergleichen sind. Die Definition ist jedoch nicht gemeingültig. Sie passt am besten auf den Normalfaschismus, nicht aber auf den Präfaschismus, wo Organisation und Ideologie sich gestaltete. Ebenfalls ist der Übergang zwischen Präfaschismus und nicht-faschistischem Traditionalismus fließend. So sind weder Antimarxismus noch Antiparlamentarismus besondere Kennzeichen des Faschismus, sie weisen aber in gleich hohem Grade auf den Traditionalismus hin. Ob die Lappobewegung in die eine oder andere Kategorie zu plazieren ist, hängt davon ab, in wie weit sie eine radikale Gegenideologie und eine effektive Gegenorganisation entwickelte.

Betrachtet man die Ideologie der Bewegung, muss konstatiert werden, dass sie nicht besonders entwickelt war. Alle Äusserungen waren gegen den Marxismus gerichtet, wie er ausserhalb der Landesgrenzen hervortrat in der Form des russischen Bolschewismus und in Finland von den Kommunisten verkörpert. Dagegen war Lappo eine effektive Gegenbewegung, besonders wenn man ihren Einfluss auf Gesetzgebung, Reichs- und Präsidentenwahl betrachtet. Der Erfolg war jedoch von der Entscheidung der bürgerlichen Parteien zu den erhobenen Ansprüchen abhängig.

Bemerkenswert für Finnland ist es, dass der Reichstag sowohl die Forderungen Lappos durchführen konnte, als auch gleichzeitig die

Tendenzen, die die Lappobewegung repräsentierte, auffangen konnte. Die Ursache war der geringe Grad der Organisation der Bewegung und die Weigerung der Teilnahme an der gewöhnlichen politischen Arbeit. Die Einstellung der Bewegung zu den traditionellen Institutionen war nicht feindlich und wenn man wie Nolte die Lappowegung als präfaschistisch charakterisieren will, wird das einzig sichere Kennzeichen der radikale Antimarxismus, während die übrigen Kriterien wegen der kurzen Lebenszeit der Bewegung, embryonal waren.